

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”, CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
DEPARTAMENTUL DE FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ „FILOSOFIE POLITICĂ”**

*Filosofia educației lui John Dewey și efectele sale asupra filosofiei
educației contemporane*

REZUMAT

Coordonator științific:

Prof. dr. Egyed Péter

Doctorand:

Kálmán Ungvári Kinga

Cuprins

1. Introducere	5
Pragmatismul și filosofia educației	9
Situția actuală a cercetării lui John Dewey	20
2. John Dewey, gânditorul pragmatist	28
2.1. Contextul istoric, politic, social și cultural	28
2.2. Școala lui Dewey	33
2.3. Predecesorii și contemporanii lui în filosofie	39
3. Filosofia lui Dewey	55
3.1. Natura umană	55
3.2. Natura experienței	61
3.3. Experiența religioasă, științifică și artistică	64
3.4. Experiența morală	71
3.5. Democrația și reconstrucția politică	77
4. Bazele filosofiei educației lui Dewey	86
4.1. Experiența și gândirea în educație	86
4.2. Pedagogia progresivă	95
5. Aplicarea filosofiei educației	104
5.1. Educație și filosofie	104
5.2. Filosofie și viață	107
5.3. Libertatea	114
5.4. Comunicarea	117
6. Impactul filosofiei lui John Dewey	122
6.1. Interacționismul simbolic	124
6.1.1. Behaviorismul social la G.H. Mead	127
6.1.2. Educația ca interacție simbolică	129
6.2. Filosofia educației constructiviste	132
6.2.1. Metoda și practica constructivistă	132
6.2.2. Rădăcinile constructivismului în filosofia lui Dewey	138
6.3. Concepția educației în neopragmatismul lui Richard Rorty	143
6.3.1. Ironie și edificare	143
6.3.2. Contingența	146

6.3.3. Socializare și individualuație	150
6.3.4. Reflexia lui Rorty asupra lui Dewey	151
7. Dewey în societatea rețelelor	157
7.1. Condițiile economice, tehnologice și culturale a societății-rețea	157
7.2. Aplicarea filosofiei lui Dewey în societatea-rețea	162
7.2.1. Experiință și creștere în societatea-rețea	163
7.2.2. Comunicarea în societatea-rețea	165
7.2.3. Democrația și societatea-rețea	168
8. Concluzii	171
Bibliografie	180
Appendix	190

Cuvinte cheie

Educație, pragmatism, meliorism, instrumentalism, experiență, creștere, democrație, reconstrucție, interacțiune, comunicare, societate-rețea,

Filosofia educației lui John Dewey și efectele sale asupra filosofiei educației contemporane

1. Scopul, metodica și structura lucrării

Scopul principal al cercetării mele este prezentarea și analiza noțiunilor și principiilor fundamentale ale filosofiei educației lui John Dewey, operaționalizarea acestor noțiuni și descoperirea modalităților în care ideile lui Dewey au generat o schimbare de fond în gândirea pedagogică și filosofică. Doresc să demonstrez că în centrul gândirii sale se află interacțiunea și comunicarea, prin caracterul său anti-metafizic sistemul lui Dewey arată în direcția postmodernității, dobândind relevanță și în zilele noastre. Lucrarea de față urmărește reconstrucția acelor perspective din filosofia lui Dewey care și în secolul XXI. sunt importante celui preocupat de filosofia educației, intenția mea fiind evidențierea principiilor, care constituie fundamentele filosofiei educației sale și care la rândul lor au devenit - implicit sau explicit - principiile gândirii pedagogice și filosofice contemporane. Am dorit să prefigurez acele modalități în care Dewey reușește să rezolve contradicțiile ce se conturează între noțiuni antagonistice ca educație și viață, școală și curriculum, educator și educat, teorie și practică, și cum anume sinteza realizată de el a fost sau poate fi actualizată. Problemele cu care s-a confruntat educația și societatea americană de la sfârșitul secolului XIX. au fost cu mult diferite de cele cu care se confruntă societatea și educația astăzi, premisa lucrării de față este că în pofida acestui fapt, soluțiile propuse de Dewey pot reprezenta puncte de plecare pentru soluționarea problemelor actuale. Pentru analiza cât mai completă a contextului în care a apărut sistemul lui Dewey, în capitolul 2. am prezentat succint mediul cultural, social și economic al Statelor Unite de la sfârșitul secolului XIX. și început de secol XX., cât și predecesorii săi filosofici mai importanți (Emerson, Hegel, Darwin, pragmatistii James și Peirce), astfel am dorit să realizez succint geneza operei sale vaste.

În ceea ce privește metoda aplicată, am considerat potrivită pentru această cercetare planul progresiv, care în accepțiunea lui Jacqueline Russ constă în a lua în considerare, din puncte de vedere succesive o aceeași noțiune pe care le studiem, aprofundându-le. Planul progresiv produce definiții din ce în ce mai complexe și bogate, astfel încât putem să desprindem și să explicităm esența termenului care cere o analiză. În cazul nostru acești termeni sunt noțiunile fundamentale ale filosofiei educației lui Dewey, pe care le-am dorit să

prezentăm într-un context cât mai larg și într-o manieră cât mai profundă. Structura lucrării urmărește în consecință logica planului progresiv, primele capitole prezintă termenii educaționali în sensul lor mai strict, după care în capitolele 5., 6., 7. am elaborat o analiză mai amplă și mai aprofundată.

Consider că relevanța abordării mele constă în caracterul său interdisciplinar, categoriile fundamentale fiind prezentate în primul rând prin prizma gândirii pedagogice și filosofice, dar am acordat atenție aspectelor istorice, economice, socio-politice, astfel ajungând la o interpretare complexă, multidimensională a problemei cercetate. Pe lângă legătura esențială dintre pedagogie și filosofie lucrarea propune analizarea legăturilor dintre cultura și filosofia americană și cea europeană, legătură care în cazul operei lui Dewey este de mare interes. Pentru a fundamenta discursul lucrării, în introducere am analizat cele două noțiuni care se leagă organic de această lucrare: pragmatismul și filosofia educației.

2. Educația și școala lui Dewey

Conceptul central este educația, proces care începe de la naștere și continuă să formeze obiceiurile, ideile, emoțiile fiecărui copil. Scopul educației nu este reproducerea obiceiurilor vechi, ci formarea unor noi atitudini. Dewey accentuează faptul că și în cazul educației trebuie să vorbim de importanța procesului pedagogic, nu doar de „produsul finit”. Educația adevărată înseamnă, după spusele lui Dewey, stimularea potențialului copilului după necesitățile societății în care se află. Prin acești stimuli el începe să se comporte ca un membru al unității sociale, reușește să-și lărgescă perspectiva și va acționa în interesul beneficiului grupului său.

Educația are două laturi importante, accentuate de nenumărate ori de Dewey: latura psihologică și latura socială, sociologică. Latura psihologică este primordială pentru că instinctele și sentimentele copilului ar trebui să reprezinte punctul de pornire pentru orice educator. Dacă activitatea din școală neglijează caracterul psihologic al copilului, ea va deveni un proces arbitrar și fără șanse de reușită. Pe de altă parte cunoașterea condițiilor sociale ale copilului este la fel de necesară pentru a interpreta posibilitățile acestuia de viitor. Astfel latura psihologică și socială sunt organic legate.

Educația – prin definiție - ar trebui să însemne pregătirea copilului pentru viitor. Însă deja Dewey constată (în contextul sfârșitului de secol XIX.) că venirea democrației, industrializarea accentuată fac greu de prezis în ce fel de civilizație va trăi copilul peste 20-30 de ani, astfel devine aproape imposibil de pregătit copilul pentru un set de condiții precise.

Pregătirea pentru viitor nu poate să însemne decât să-l învățăm să fie capabil să-și conducă propria viață, să se poată folosi de capacitățile sale, ca acestea să le fie instrumente utile – gânduri de o deosebită actualitate și pentru pedagogii zilelor noastre.

Societate în concepția lui Dewey este o uniune organică de indivizi, iar individul educat este un individ social: fără componenta socială individul este doar o abstracție, fără individ societatea este o masă inertă. Tocmai din aceste considerente educația trebuie să fie o introspecție corectă în capacitățile, orientarea, obiceiurile copilului. Aceste tendințe interioare trebuie înțelese și traduse la echivalentul lor social, pentru a evalua cum pot servi societatea.

Instituția socială care în mod formal deservește educația, este școala. Școala și activitățile școlare ar trebui să fie procese de viață, nu un mediu în care elevul se pregătește pentru viață. Școala ar trebui să reprezinte viața, spune Dewey și putem afirma că această considerație ar trebui să ne dea și astăzi de gândit. Școala ca instituție ar trebui să simplifice viața socială la o formă embrionară. Viața este atât de complexă, dacă îi prezentăm ca atare, el va fi copleșit. Viața socială simplificată din școală ar trebui să pornească de la viața familiei de acasă, acestea ar fi acele activități pe care ar trebui în primul rând să înțeleagă copilul. Referirea la viața reală reprezintă o necesitate psihologică: școala ar trebui să adâncească și să extindă valorile legate de viața copilului, cu experiențele lui anterioare. Educația morală astfel se centrează pe elev și vizează o unitate de muncă și gândire cu ceilalți.

Dewey constată că în educația americană prea mulți stimuli și factori de control pornesc de la profesori (putem afirma că această problemă nu poate fi neglijată nici de educația autohtonă!), deși educatorii nu ar trebui să se afle în școală cu scopul de a impune copilului anumite idei și obiceiuri. Obiectivul profesorului ar fi să selecteze influențele care afectează copilul, să-l asiste să răspundă la ele, să se comporte ca un partener, un membru al societății. În această ordine de idei disciplina școlară nu ar trebui să vină de la profesor ci să fie impusă de forma de viață din școală. Profesorul în acest context apare ca un facilitator al ideilor, el nu impune ideile, doar face posibilă crearea ideilor. Acest model de profesor poate fi considerat și azi de mare actualitate și el există în mare măsură tot la nivel de deziderat.

Conținutul educațional ar trebui să difere de unitatea de informații inconștiente, primitive, prezente la nivelul vieții sociale. Pe de altă parte, afirmă Dewey, violăm natura copilului dacă îl introducem direct și fără pregătiri prealabile într-o serie de materii școlare, fără legături evidente cu viața lui socială. Centrul de greutate ale programelor școlare nu ar trebui să reprezinte materii ca istoria sau matematica ci ar trebui să „istorizăm”, „matematizăm” experiența și activitatea socială proprie copilului. Dewey îndeamnă pe profesori să (se) întrebe cum ar putea un elev să se apropie de activitățile umane și să se

intereseze mai puțin de produsele acestor activități. De exemplu istoria predată ca o serie de evenimente de demult nu are sens, luată însă drept studiul vieții sociale, devine plină de înțelegeri. Copilul va înțelege și va conștientiza moștenirea sa socială doar dacă vom facilita ca și el să participe la activități care au făcut ca civilizația să fie ca atare. Din aceste motive se necesită activități expresive și constructive din partea elevilor, nu de reproducere, precum educația tradițională cerea. Activitățile propuse de Dewey (cusut, gătit etc) nu ar trebui să apară ca ceva adițional la materiile importante, ele ar trebui să fie activitățile fundamentale, prin care s-ar realiza și introducerea materiilor mai sus amintite. Științele naturii ar trebui să se lege de experiențele pe care copii deja le au, limbile să reprezinte mijloace de comunicare, nu doar o modalitate de reproducere a unor informații. Educația este de fapt reconstrucția realității, a experienței și tocmai de aceea procesul și scopul educației trebuie să fie aceeași: viața însăși.

Educația, centrul filosofiei lui Dewey, înseamnă comunicare. Comunicarea este stabilimentul cooperării, într-o activitate în care toți sunt parteneri. Astfel în procesul educațional trebuie să regăsim situații în care persoanele implicate iau parte cu adevărat la o activitate comună și interesul lor, al fiecărui partener, este reușita. Această comunicare nu constă în transportarea informațiilor, ea înseamnă participare – influența profesorului asupra elevului nu este una directă, informația comunicată de profesor nu intră direct în mintea copilului, fără transformări. Educația se face prin mediul în care se află și experimentează copilul. Educația nu este ceva ce *i* se face copilului, educația se face *împreună* cu el.

În privința metodelor utilizate este de mare interes constatarea lui Dewey: activitatea tot timpul precede reflecția, mușchiul se mișcă înaintea sensibilității, mișcarea precede gândirea. Neglijând acest fapt se risipește multă energie și mult timp în școli, încercând să reducă copilul la o atitudine pasivă, receptivă, nepermițând copilului să se desfășoare conform naturii sale. Pragmatismul lui Dewey poate fi regăsit și în aceste premise: ideile sunt considerate rezultatele acțiunilor, simbolurile sunt o necesitate în dezvoltarea mentală, sunt instrumente pentru a reduce efortul, însă acelea care nu au finalitate într-o activitate, sunt idei fără sens, impuse din afară.

Imaginea este un instrument important al educației, predarea ar deveni mult mai eficientă dacă s-ar apela de mai multe ori la ilustrări de acest gen în locul explicațiilor verbale. Educatorul trebuie să observe acele lucruri care preocupă copilul, motivațiile lui nu trebuie neglijate sau suprimate. Trebuie descoperit puterea copilului în interesul desfășurării sale în direcția motivațiilor interioare.

În procesul educațional factorul central este copilul, o ființă imatură, capabilă de creștere - acesta fiind condiția principală a dezvoltării - la care se adaugă acele scopuri, conținuturi, sensuri, valori sociale care sunt incorporate în experiența adultului și exprimate în curriculum-ul școlar. Dewey prezintă în detaliu faptul că între copil și curriculum în filosofia educațională s-a constatat un conflict. Lumea copilului este un univers fluid și fluent, viața lui are unitate și integritate în timp ce disciplinele școlare prezintă lumea în mod fracționat, selectat și abstractizat. Astfel clasificarea, un procedeu des folosit în cadrul școlar, nu este parte a experienței copilului, lucrurile nu apar în casete pentru el. Apar, deci, o serie de opoziții între lumea îngustă, personală a copilului și nemărginirea spațiului și timpului despre care ar trebui să învețe, între unitatea vieții și diviziunea curriculum-ului, între viața practică și emoțională a copilului și aspectele logice, raționale ale programului de studiu.

Din această opoziție au apărut două soluții: ori copilul trebuie să accepte docil cele prevăzute în curriculum, ori tocmai el este punctul de plecare și finalul educației, el constituind și criteriul absolut. Se confruntă ideea conservatoare conform căreia orientarea, controlul și legea sunt fundamentale, cu perspectiva liberală pentru care libertatea, inițiativa, spontaneitatea sunt valorile pedagogice. Dewey, un hegelian veritabil, propune o sinteză, considerând că cele două opoziții pot fi unite. Programa de studiu ar trebui să permită educatorului să determine mediul copilului și indirect să-l direcționeze. Profesorul trebuie să realizeze care sunt calitățile și capacitățile copilului, totodată să definească ce înseamnă adevăr, bine și frumusețe și să reușească să orienteze activitățile copilului în această direcție. Profesorul trebuie să lase ca natura copilului să-și îndeplinească propriul destin, procesul trebuie să fie al copilului: potențele lui trebuie să se manifeste, capacitățile sale trebuie exersate. Educația progresivistă este „o educație a experienței prin experiență”. Experiența predecesorilor trebuie continuată de cei care învață în școli, astfel se realizează continuitatea experiențelor și la selectarea acelor experiențe care vor ființa fructuos va veghea școala, curriculum-ul și educatorii.

Când studiem problematica și necesitățile conținuturilor educaționale, trebuie să observăm acele schimbări majore care s-au produs în modul de viață al americanilor (și nu numai) la sfârșitul secolului XIX. În America tradițională fiecare membru al familiei participa la treburile gospodărești, copii erau și ei implicați, având responsabilități și obligația de a produce sau a face ceva tot timpul, cooperând cu ceilalți. Copilul era în contact permanent cu natura, cu lucrurile adevărate, de interes social și de real folos. Nici o materie școlară nu poate suplini efectul contactului direct cu realitatea însă gospodăriile moderne nu mai participă la lucrări de acest fel. Dewey consideră că este inutilă nostalgia după „acele vremuri bune” în

care copiii erau modești și obediți. Educația trebuie să urmeze schimbările societății în mod radical. Degeaba se introduce lucrul manual ca materie care vrea să suplinească contactul direct cu realitatea dacă el nu este conceput ca o metodă a vieții ci ca o materie distinctă. Activitățile manuale trebuie considerate ca metode cu semnificație socială, școala în sine ar trebui să fie o formă a vieții comunitare în loc de a fi un spațiu separat de societate, unde se învață doar lecții. Disciplina poate fi menținută acolo unde se recită anumite lecții, într-un work-shop se poate constata un fel de dezordine: nu este liniște pentru că copiii *fac* anumite lucruri, nu sunt reduși la inactivitate și tăcere.

În concepția lui Dewey învățăm cu adevărat doar atunci când „materia” este strict legată de experiență. De exemplu, un băiat care la 12-13 ani coase o haină, analizat dintr-o perspectivă îngustă, efectuează o activitate inutilă. Într-o interpretare mai largă prin această activitate el va achiziționa o serie de cunoștințe noi: istoria materialelor folosite, de unde provin, cum se prelucrează, cum s-a dezvoltat industria respectivă ș.a.m.d., aplicând deja cunoștințe utile de istorie, geografie, fizică. Astfel activitatea copilului (în exemplul nostru cusutul) asigură experiențe de prima mână și cunoștințe de știință aplicată. Dewey prin aceste idei formulează, prefigurează, de fapt, metoda proiectului.

Deși se spune că odată cu apariția tipografiei învățarea a devenit mai accesibilă, prin revoluția intelectuală cunoașterea este mai democratică, metodele nu s-au schimbat odată cu societatea și au rămas în vigoare metodele educației medievale: clasa este aranjată pentru ascultarea, receptarea informației, fără posibilitate de mișcare, copiii sunt tratați în masă, ca unități pasive, iar centrul gravității se află în afara copilului, în profesor. Din moment ce copiii se activează, ei devin indivizi distincți, lucru incomod pentru metodele învechite. Dewey enunță un diagnostic șocant pentru educația americană de atunci și poate ar fi un diagnostic și pentru multe sisteme educaționale actuale: școala nu este un spațiu unde copilul trăiește. Este nevoie de o schimbare asemănătoare cu cea a lui Copernic, copilul să devină soarele, el să fie centrul în jurul căruia gravitează dispozitivele pedagogiei. Trebuie să credem în viața copilului, afirmă Dewey, astfel natura și societatea vor putea trăi în sălile de clasă și cultura va fi cuvântul de ordine al democrației.

În acest stadiu deja se poate observa că pentru Dewey educația reprezintă metoda fundamentală în sensul progresului social. Reformele impuse de lege și forțate de penalități sunt tranzitorii și sortite eșecului. Societatea poate să-și formuleze propriile scopuri, mijloace și resurse doar prin educație. Profesorii nu pregătesc doar indivizi: ei formează și viața socială, asigură creșterea socială corectă – creștere de o deosebită importanță pentru Dewey. Dacă o societate realizează acest fapt, resursele de timp, atenție și bani consacrate pentru acest

domeniu nu vor mai părea exagerate. Acestea ar fi acele considerente care și în secolul XXI. ar trebui să provoace schimbări radicale.

3. Noțiunile de bază ale filosofiei lui Dewey

Opera vastă a lui Dewey poate fi examinată din multe perspective, în lucrarea de față am considerat că cel mai relevant aspect ar fi cel antropologic, analiza naturii umane ar reprezenta modalitatea cea mai potrivită de a ne apropia de termenii specifici ai lui Dewey. Trei elemente importante pot fi evidențiate în acest sens: omul, produs al procesului evolutiv, omul social și omul, ființă care rezolvă probleme.

Inspirat de Darwin, Dewey a fost de părere că omul este rezultatul *evoluției*, la fel și instituțiile, obiceiurile noastre au cunoscut un lung proces evolutiv. Acest proces nu are un scop definit, nu putem căuta un bun absolut, de aceea sarcina omului este să încerce maximizarea adevărului și a fericirii. Dewey s-a folosit de descoperirile psihologiei timpurilor sale, astfel a analizat *arcul reflex* și a considerat că prin acesta poate să explice natura și mecanismul activității umane, fără să comită greșelile behaviorismului radical. În opinia sa arcul reflex trebuie văzut într-o unitate organică și comprehensivă: stimulii, sistemul central și reacțiile de toate felurile reprezintă un întreg, în nici într-un caz nu pot fi interpretate ca entități separate. Prin acest demers Dewey a dorit să elimine gândirea dualistă tradițională și a încercat să integreze rațiunea și afecțiunile, organismul și mediul într-un tot unitar. Tocmai din acest motiv omul nu este niciodată separat de lumea înconjurătoare și depinde mult de relațiile umane pe care le inițiază. Mediul *social* este de fapt instrumentul realizării de sine pentru orice individ, limbajul folosit este definitoriu pentru evoluția fiecăruia. Existența capătă sens prin interacții sociale, prin sensurile comunicate. Ființa umană se autoevaluează prin evaluarea primită de ceilalți, oamenii din jur oglindesc comportamentul individului, astfel conduita este întotdeauna socială. Chiar și atunci când dorim să ne delimităm de mediul social în care ne aflăm, de fapt reflectăm la acel mediu și după părerea lui Dewey, nu încetăm nici un moment să fim sub influența pozitivă, sau negativă a acestui context. Obiceiurile sociale sunt exprimate prin *habitusuri*, care fac posibile reacțiile noastre sistematice la impulsuri asemănătoare. Habitusurile sunt instrumente de coordonarea relației noastre cu mediul în care existăm, ele pot fi formate prin procese de învățare. În vederea creșterii permanente, individul este nevoit să integreze noi habitusuri pentru a-și ușura reacțiile la diferite situații de viață. Apar însă acele situații neprevăzute pentru care nu avem un habitus format, adică situațiile-problemă. Dimensiunea poate cea mai importantă a existenței umane în viziune lui Dewey

este ceea care înseamnă *rezolvare de probleme*. În acest sens a elaborat un algoritm de rezolvare de probleme, modelul a fost reluat și prelucrat de mai multe ori în cursul vieții sale. Modelul în general conține cinci trepte: constatarea problemei, definirea dificultății apărute, elaborarea alternativelor de rezolvare, alegerea metodei potrivite și în ultima fază testarea soluției alese. Dewey a propus acest model pentru problemele individuale cât și sociale, el fiind conștient că este o propunere perfectibilă dar care în acel moment i s-a părut cel mai eficient mod de operare. Cum viața oamenilor se concentrează în jurul anumitor probleme care se vor soluționate, pentru că toți dorim să ajungem într-o stare de echilibru relativ, învățarea modelului său este de mare importanță.

Pentru ființa umană contactul, interacția cu mediul înconjurător este exprimat prin *experiență*, concept fundamental pentru Dewey. Experiența nu este egală cu cunoașterea dar nici nu este ceva întâmplător. O interacție devine experiență în cazul în care învățăm ceva din ea, are efect asupra vieții noastre, astfel experiența arată către viitor, are legătură cu proiecțiile noastre. Atunci când individul are o experiență, se instalează aceea unitate dintre organism și mediul înconjurător care a fost subliniat de nenumărate ori de Dewey. Sunt două tipuri de experiențe: cele primare și cele reflective. Experiența primară este un material prim, care încă nu este prelucrată de rațiune, în timp ce experiența reflectivă este mai complexă, este rezultatul interpretării experiențelor primare. Desigur, cele două nu pot fi delimitate clar și se interpretează reciproc, granița dintre ele este dinamică. Dewey a accentuat faptul că prin experiență omul este într-o tranzație permanentă cu natura, existând o continuitate specială dintre om și mediu, fără de care am înceta să trăim.

Deși Dewey nu a fost un gânditor religios, în sensul strict al cuvântului, a abordat în câteva scrieri ale sale *experiența religioasă*, aspect important al vieții oamenilor. Deja la începutul secolului XX. a remarcat faptul că instituțiile bisericii nu mai au credibilitate, pierzând-și forța integratoare în viața socială. Dogmatismul bisericii, faptul că afirma că deține un adevăr unic și special a dus la falimentul intelectual al său într-o epocă în care științele au cunoscut un elan deosebit. Dewey credea că sarcina bisericii ar fi asistarea oamenilor în a-și găsi valori proprii, în dezvoltarea relațiilor interumane, în ușurarea acceptării mortalității, nici într-un caz nu ar trebui să încerce să răspundă la marile mistere ale naturii. Ceea ce pentru Dewey era și mai grav, era faptul că biserica a dat faliment și moral, ea susținând de multe ori interese politice și economice discutabile. În loc să îndemne la unitate și solidaritate, reprezentanții bisericii au fost cei care de multe ori în istorie au generat conflicte majore. Dewey credea că experiența religioasă ar trebui să însemne o activitate în interesul unui ideal, nu supranatural, doar un conglomerat de valori în care putem crede

neconținut. Astfel și Dumnezeu poate fi interpretat ca uniunea tuturor energiilor și valorilor la care ar merita să aspirăm.

Experiența științifică, la fel ca și experiența religioasă s-a născut din nesiguranța oamenilor în opinia lui Dewey, deosebirea dintre ele fiind faptul că religia a încercat să disipeze aceste nesiguranțe, știința în schimb a profitat de ele, pentru că i-a ajutat în mod productiv cercetările. Știința are aceeași model de rezolvare a problemelor ca și gândirea cotidiană, diferența dintre ele fiind doar de gradul de rigurozitate. Gândirea cotidiană operează în stereotipuri, individual, ceea ce științifică analizează amănunțit detaliile, relațiile dintre lucruri. Dewey a încurajat promovarea rezultatelor științifice în fiecare domeniu al vieții, dar nu a fost victima unei atitudini exagerate față de aceasta. A considerat că sarcina științei nu este doar aflarea unor soluții ci și reflectarea asupra scopurilor științei, aflarea de noi metode în logica științei, metode care transformă dubiul în forță creatoare. Atitudinea științifică corectă este la fel de importantă ca aflarea unui nou rezultat științific, această atitudine trebuie să fie lipsită de dogmatism, prejudecăți și interese proprii, fiind doar dorința pură de cercetare și aflarea adevărilor noi. Aceste adevăruri științifice în viziunea lui Dewey sunt rezultatul unor colaborări răbdătoare, bazate pe reflexie, experimentare, expuse la un permanent proces de falsificare. Rezultatele științifice pe de altă parte sunt complexe, impersonale, știința în sine nu poate fi făcută responsabilă pentru modul în care rezultatele sale sunt aplicate – Dewey a refuzat animismul, care considera vinovată pentru relele oamenilor tehnica, invențiile științifice. În cazul acesta de vină sunt acele valori morale care au împins de multe ori către naționalism, lipsire de libertate, violență.

Pentru Dewey arta este și ea o modalitate de a experimenta lumea, *experiența artistică* nefiind foarte deosebită de cea cotidiană. Dewey s-a luptat mereu împotriva concepției de muzeu al artei. Experiența artistică de obicei s-a concretizat în obiecte de artă și prin frumusețea lor deosebită în decursul secolelor au căpătat prestigiul care le-a separat de experiența cotidiană. În antichitate arta încă era organic legată de viața de zi cu zi, exprima sentimentele civice ale cetățenilor. Dewey regreta faptul că în modernitate obiectele de artă au fost așezate pe un pedestal, astfel s-au izolat de viața oamenilor în galerii, teatre, colecții. Dewey era de părere că această segregare trebuie desființată, estetica – ca de altfel filosofia în general – trebuie să integreze într-o unitate organismul și mediul înconjurător. Experiența artistică se naște din lipsa de echilibru dintre aceste două, căutarea și găsirea echilibrului dă naștere la opere de artă. Concepția lui Dewey despre experiența științifică și cea artistică poate fi rezumată astfel: știința caută să dizolve stările de echilibru și armonie pentru că

nesiguranța, dubitarea este productivă pentru ea, arta în schimb celebrează momentul echilibrului și stabilității, găsirea unității și armoniei este vitală pentru ea.

Am consacrat un subcapitol separat *experienței morale*. Dewey a văzut o legătură strânsă dintre transformările vieții morale și cele ale naturii, credea că în funcție de ce efect are comportamentul nostru asupra mediului natural putem decide valoarea activității respective. Desigur, moralitatea este legată în primul rând de viața socială, faptele individului se răsfrâng asupra sa. Dewey a pornit de la nevoile individului dar a considerat ca scop principal bunăstarea societății, acesta nu însemnând că a uitat de interesele individului - pur și simplu credea că diversitatea sentimentelor individuale poate fi pusă în slujba societății. În probleme morale la Dewey trecutul avea doar rolul de mijloc pentru scopul mult mai important: înțelegerea prezentului și formarea viitorului. Moralitatea reflectivă implică și permite diferențe de opinii, deschidere față de ceilalți, chiar și față de greșelile celorlalți oameni. Etica tradițională pretindea conformitate față de indivizi, moralitatea reflectivă îndeamnă la toleranță, la acceptarea și cercetarea diferențelor. Pentru Dewey era important faptul că habitusurile nu se formează într-un vid moral, societatea întotdeauna este responsabilă de relele comise de indivizi. Habitusul greșit poate fi schimbat treptat și indirect, prin schimbarea condițiilor sociale, selectând acele impulsuri care vor da un rezultat mai bun. De fapt, acesta ar fi și rolul educației: reconstrucția inteligentă a mediului în care tinerii își formează habitusurile. Criteriul fundamental al valorilor morale este pentru Dewey creșterea, scopul nefiind un punct final la care vrea să ajungem, ci procesul de dezvoltare, de îmbogățirea morală a individului. Binele societății constă în interacțiuni și cooperare permanentă, izolaționismul scade șansa libertății, nu permite alternative.

Democrația și reconstrucția politică au fost subiecte permanente pentru Dewey, în decursul deceniilor a format o viziune originală în această privință. Dewey a devenit privitorul conștient al situației politice din Statele Unite într-o perioadă contradictorie, când lângă înnoirile revoluționare încă era prezent sclavagismul, lângă principiile morale noi supraviețuia status quo-ul secolului XIX. Dewey a fost de părere că o reconstrucție politică fundamentală este iminentă, pentru că democrația gândită de predecesori era funcțională în condițiile vechi, dar pentru urbanizarea rapidă apărută la finele secolului XIX. este nevoie de noi soluții. Dewey credea profund în capacitatea americanilor de a învăța din greșelile anterioare și de a se întoarce către viitor. Reconstrucția propusă de Dewey s-ar putea realiza după modelul de rezolvare a problemelor, ceea ce în prima fază ar însemna o elaborare intelectuală de soluții, rezultat al unor activități cooperative al oamenilor de știință și filosofi. În a doua fază ar urma testarea democratică, de către cetățeni a soluțiilor teoretice propuse. În această privință

concluzia lui Dewey este că idealurile politice, ca democrația, dreptatea, egalitatea au un sens, care nu se schimbă în timp, dar care se adaptează contextului în schimbare: doar prin actualizarea lor pot ajuta la soluționarea problemelor societății prezente.

Democrația în interpretarea lui Dewey este modalitatea în care indivizii pot să se autoîndeplinească, astfel ea nu este doar o simplă formă de guvernare ci un mod de viață, o experiență comunicațională. Dewey a avut o credință profundă în dorința oamenilor de a se consulta, de a se convinge reciproc prin dialog și de a forma opinii comune, învățând din greșelile proprii. Metoda democratică, prin urmare, constă într-o atitudine tolerantă, atitudine care acceptă relativismul istoric. Sistemele democratice trebuie să aibă ca scop principal fericirea fiecărui individ, pentru acest țel este nevoie de comunicare autentică permanentă în vederea acceptării diferențelor de opinii. Dewey totodată credea în dorința oamenilor de a duce o viață împlinită, bogată, generatoare de creștere, iar acesta poate fi realizată într-un mediu democratic. Educația democratică are ca scop în viziunea lui Dewey formarea imaginației creatoare, învățarea felului în care diferitele societăți au dat noi semnificații lumii înconjurătoare. Sarcina educației este prezentarea multitudinii de perspective, fără a decide cine are dreptate, doar cunoașterea fără prejudecăți al celuilalt fiind esența activităților educatoare.

4. Operationalizare noțiunilor de filosofia educației lui Dewey

În această parte a lucrării un subcapitol se ocupă de o precizare importantă: ce anume semnifică pentru pragmatistul John Dewey filosofia, ce relație stabilește între filosofie și educație, cum devine în opera sa filosofia o teorie generală a educației. Am considerat de mare importanță să cercetez în ce mod răspunde Dewey la întrebările fundamentale ale filosofiei (ce este viața, și cum trebuie trăită) ca să putem afirma, Dewey nu este doar un filosof al educației ci și un filosof al vieții. Astfel vom putea trece de la o abordare relativ redusă la una mai largă, de o anvergură generală.

În accepția lui Dewey știința în general nu este preocupată cum anume sunt folosite rezultatele obținute, în timp ce sarcina filosofiei este dublă: critica și interpretarea motivelor și rezultatelor științei. În acest punct se leagă filosofia cu educația deoarece formarea unei astfel de atitudini critice este de domeniul educației. Dewey considera educația un fel de laborator, unde principiile filosofiei se concretizează și era de părere că cel care rupe filosofia de

problemele actuale ale societății, comite o mare greșeală. În consecință, filosofia este teoria generală a educației, având un rol dinamic, nu caută puncte finale ale gândirii, mai degrabă modalități pentru evoluție și creștere.

Am dedicat un spațiu amplu pentru prezentarea procesului de operaționalizare a noțiunilor de bază, am analizat conceptul de viață, concept de referință la Dewey, pentru care creșterea este un bun suprem iar creșterea continuă este garanția vieții. Preluând elemente din trecut, transmitem, tranzacționăm acestea mai departe, astfel asigurăm legătura neîntreruptă între trecut, prezent și viitor. Educația este menită să contribuie la realizarea acestui proces fără sfârșit în care scopul în sine este creșterea. Suntem în interacțiune permanentă cu mediul nostru și tranzacționăm permanent idei și impulsuri pentru susținerea vieții. Ideea de interacțiune este prezentă pe tot parcursul operei lui Dewey, fiind conceptul de bază care face ca această operă să fie actuală și deschisă regândirii permanente.

Ființele vii care interacționează cu mediul în care trăiesc experimentează de nenumărate ori echilibrul și pierderea acestui echilibru. Fiecare ființă caută să redobândească echilibrul, dar la oameni această căutare este mult mai complexă, intervenind rațiunea. Sarcina primordială a rațiunii este rezolvarea problemelor, cercetarea, de aceea – în viziunea lui Dewey - și educația trebuie să dezvolte aceste calități. Adevărurile descoperite de cercetători nu sunt adevăruri permanente, sunt doar soluții temporare, pentru rezolvarea situațiilor-problemă. Cercetare începe întotdeauna cu dubitare și se termină în mod asemănător. Dewey a acceptat teoria failibilității adevărului și a fost conștient de faptul că nici un adevăr nu este veșnic. Pe parcursul cercetării omul dă actualitate potențialității, astfel cercetarea devine un act estetic, un fel de poiesis, un proces de creație. Educația are totodată sarcina de a elibera forțele creatoare, realizându-se astfel noi conținuturi raționale. Nu putem să gândim universul ca un produs finit, astfel Dewey ne îndeamnă la dezvoltarea atitudinilor creatoare și înnoitoare. Acele gânduri ale noastre care exprimă o nemulțumire față de mediul în care trăim ne face să transformăm această lume înconjurătoare într-o lume mai bună. Aici se manifestă din plin meliorismul lui Dewey: creșterea este esența și scopul vieții noastre, atitudinea critică ne îndreaptă către o condiție a vieții mai bună, în același timp Dewey nu uita de faptul că acel „mai bine” nu poate deveni niciodată „cel mai bine”, neexistând un astfel de punct final. Dewey este în esență un anti metafizician veritabil, el nu stabilește valori transcendente, finalități predeterminate. Dezvoltarea individului este în strânsă legătură cu evoluția societății în care el evoluează.

Despre libertate, punctul cardinal al filosofiei sale, Dewey afirmă că nu este un bun pe care-l avem apriori, libertatea este achiziționată în decursul vieții prin acțiunile pe care le

intreprindem. Libertate este eficiența acestor acțiuni, capacitatea noastră de a ne schimba planurile, de a lua decizii și a alege. Doar acele activități sunt de valoare pe care le-am desfășurat în mod rațional și chiar dacă unele dintre ele nu au sorți de izbândă, sunt de preferat față de cele care au avut doar un succes involuntar, afirma Dewey. De fapt el considera la fel de condamnat și distructiv pentru dezvoltarea liberului arbitru un context în care individul nu are spațiu liber de desfășurare, mediul fiind puternic coercitiv sau, dimpotrivă, mult prea permisiv. Conceptul de libertate a lui Dewey se bazează pe ideea de devenire, spunând că suntem liberi în măsura în care suntem capabili de a fi diferiți de ceea ce am fost cândva. Ideea de libertate nu poate fi restrânsă la libertatea negativă, ceea ce elimină constrângerile, este la fel de importantă libertatea pozitivă, constructivă. Acest tip de libertate este mult mai greu de exercitat, necesită un autocontrol deosebit și pentru că ea prezintă astfel de greutăți, educația ar trebui să se ocupe de dezvoltarea ei. Educatorii ar trebui să înțeleagă că libertate nu se manifestă într-o lume închisă ci este orientată către viitor, doar în acest fel s-ar putea realiza ca școala să devină un loc unde tinerii ar putea să învețe deprinderile fundamentale ale libertății.

Mulți analiști ai lui Dewey consideră ca termenul central al filosofiei sale este comunicarea. Dewey renunță la interpretarea tradițională a conceptului, consideră că nu este doar o transportare, transmitere de informații, ci un fenomen mult mai complex, înseamnă participare, cooperare, interes comun. Acest tip de comunicare ar trebui realizat și în mediul școlar dacă dorim eficiență reală. Comunicarea este - în viziunea lui Dewey - un spațiu deschis, unde participanții pot să-și împartă ideile, experiențele, unde se confruntă diferite perspective fără pretenția aflării unei perspective corecte, definitive. Semnificația lucrurilor nu se dezvoltă în procesul comunicării, în cursul acestui exercițiu social. Comunicarea nu este doar un procedeu de coordonare între partenerii sociali, care servește la înțelegerea mai bună, este totodată și sursa reflectivității conștiente. Comunicarea este posibilă pentru că există un imaginar social prin care ne putem pune în locul partenerului nostru în comunicare, astfel apropiindu-ne de perspectiva celuilalt, fiind capabili să reconstruim experiența interlocutorului nostru. Educația este strâns legată de comunicare, Dewey considera că orice fel de comunicare are și un efect educativ important. Doar prin participare activă se pot comunica conținuturi semnificative, doar aceea educație are sens, care se bazează pe participare, înțelegerea veritabilă, deci este consecința cooperării. Curriculum-ul școlar nu ar trebui să prevadă conținuturi rigide, abstracții formale, Dewey accentua importanța practicii în educație. Predarea este construirea situațiilor comunicative, ea nu se face *pentru* elevi, ci *cu* elevi. Se desprinde de aici ideea de bază a lucrării de față: afirm și doresc să demonstrez în

repetate rânduri faptul că gândirea pedagogică și filosofică a lui Dewey este centrată pe interacție și comunicare. Actualitatea lui Dewey se conturează prin aceste idei, modul în care el concepe comunicarea sunt idei fundamentale și pentru societățile contemporane.

5. Impactul ideilor filosofice ale lui John Dewey în filosofia educației contemporane

În capitolele 6. și 7. am dorit să studiem modalitățile în care opera vastă a lui John Dewey a fost recepționată și reprezentată în curentele filosofice semnificative de la sfârșitul secolului XX., acordând o atenție deosebită problematicii educației. Însă în primul subcapitol din capitolul 6. nu am putut evita prezentarea unui contemporan al lui Dewey, pe George Herbert Mead, care a fost coleg și prieten al filosofului pragmatist și cu care s-au influențat reciproc în mod semnificativ - interesul lui Mead referitor la educație i se datorează în mare măsură lui Dewey. Asemănător lui Dewey, și Mead considera ca punct de pornire interacțiunea dintre individul activ și mediul său, acestea nefiind structuri rigide, separate, ci se află într-un proces dinamic, conștiința fiind parte integrantă a interacțiunilor. Mead era de acord cu gândirea evoluționistă a lui Dewey, în sensul că omul trebuie să se adapteze permanent mediului înconjurător în interesul supraviețuirii. În opinia lui Mead adaptarea simbolică la situațiile problemă care apar este specific omului, ea face posibilă comportamentul rațional și autocontrolul.

Mead a acordat o atenție deosebită limbajului care în opinia sa face posibilă ca reacțiile oamenilor la o situație să se producă și în lipsa situației propriu-zise. Prin limbaj se produce cultura, se împărtășesc emoțiile, ne face capabili de reflexii. Cel care performează aceste acte lingvistice este psihicul, activitatea cea mai importantă a psihicului fiind comunicația. Conștiința se structurează în forme lingvistice și suntem conștienți în măsura în care participăm la interacții sociale. Asemănător lui Dewey, și Mead era de părere că există o relație deosebit de dinamică dintre individ și societate: individul se formează în funcție de așteptările societății, iar societate se formează prin identitățile create. Și Mead credea că o societate ideală ar fi acela care permite și încurajează dialogul între diferitele limbaje și culturi, în care nici o cultură nu s-ar pretinde mai valoroasă, conservând valorile fiecărei entități culturale. Desigur, Mead era conștient de faptul că societățile actuale nu funcționează în acest spirit tolerant, dar vedea ca un punct de pornire încurajator realizarea rețelei economiei mondiale, religiile universale sau ONU.

Interacționismul simbolic al lui Mead a fost preluat de mai mulți autori de la sfârșitul secolului XX., preocupați de educație, astfel F.W. Kron a analizat în detaliu cum poate fi aplicată teoria lui Mead. În această interpretare regăsim și ideile lui Dewey, conform cărora în centrul cercetării educaționale se află situația educațională în care apar participanții la procesul de învățare, astfel interacțiunea devine mult mai semnificativă ca subiectul izolat iar separarea subiectului de obiectul de învățare trebuie în mod iminent depășit. Relația profesor-elev este una complementară, intenționalitatea multilaterală ajută la descoperirea semnificațiilor profunde. Libertatea nu constă doar în abordarea teoretică a acestei posibilități ci într-o reală experimentare și realizare concretă.

Unul dintre efectele cele mai actuale și relevante ale filosofiei lui Dewey a constituit analizarea relației gândirii sale cu constructivismul interacțional, mai exact Programul Cologne din SUA, care în mod declarat îl are ca precursor major pe John Dewey.

Elementele cele mai importante în acest sens sunt rezumate de Kersten Reich, fondatorul școlii de la Universitatea Cologne. Ca și Dewey, constructivismul renunță la gândirea metafizică, la interpretarea dualistă a lumii și adoptă perspectiva lui Dewey în această problematică, afirmând că raționalitatea, conștiința, noțiunea de adevăr nu sunt absolute, tot ceea ce gândim este urmarea contextului cultural în care existăm. Adevărurile pe care le formulăm sunt construcții personale din perspectiva noastră, aceste perspective pot să coincidă în mod intersubiectiv dar nu este obligatoriu, astfel se realizează o multitudine de viziuni despre lume. Constructivismul acceptă și noțiune de democrație a lui Dewey, o democrație care permite pluralitatea construcțiilor, este tolerantă față de diversitate. O construcție este adevărată în măsura în care ea devine eficientă în practica socială, în interacțiile curente sau în comunicare.

În procesul de educație constructivismul adoptă trei etape importante: reconstrucția, construcția și deconstrucția. Reconstrucția asigură legătura cu trecutul, atât de importantă și pentru Dewey, construcția este faza creatoare iar deconstrucția reprezintă etapa critică. Dacă cel educat trece prin aceste faze, atunci educația lui nu este doar o simplă imitație, ea poate fi considerată o garanție a creșterii, solicitată și de Dewey.

Ceea mai evidentă relaționare a lui Dewey cu filosofia contemporană este cea cu Richard Rorty, reprezentant al neopragmatismului și discipol declarat al lui Dewey, care preia și el problematica educației. Ca și constructivismul, Rorty renunță la gândirea metafizică, ironia este conceptul central al gânditorului american, anti-esențialist și anti-fundaționalist convins. Ironia înseamnă atitudine critică în toate privințele, ironicul nu crede într-un

vocabular final, își revizuieste permanent opiniile, cunoștințele aparent sigure. În educație Rorty vorbește despre două etape majore, socializarea și edificarea. Socializarea înseamnă reproducerea consensului deja existent, edificarea reprezintă reînnoirea individului, redescoperirea vocabularului existent, fiind totodată și premisa creșterii.

Pentru Rorty Dewey este Filosoful Democrației, prin credința lui profundă în dorința de cooperare a oamenilor pentru o societate mai deschisă, mai liberă. Narativele naționale sunt deschise, tinerii au posibilitatea de a-și determina viitorul prin regândirea convențiilor. Rolul educatorului este facilitarea acestui proces deosebit de important.

În acest studiu m-am rezumat la analiza acestor autori și școli filosofice, dar trebuie să menționez, că efectul sistemului lui Dewey este mult mai amplu. Ceea ce se poate concluziona în această fază cu siguranță este faptul că filosofia lui este politemporală, ea preocupă și gânditorii zilelor noastre și rămâne o sarcină importantă regândirea lui în contextul actual.

Am consacrat capitolul 7. prezentării societății-rețea, așa cum l-a formulat Manuel Castells pentru a putea analiza cum anume ideile lui Dewey se pot aplica în condițiile secolului XXI. Castells este de părere că începând din anii 1970 sistemul capitalist s-a transformat, un rol major căpătând tehnologia. Noile tehnologii se integrează într-o rețea informațională globală, înființând multitudinea de societăți virtuale. În acest context Castells vorbește despre două tendințe: intensificarea globalizării și paralel cu aceasta intensificarea căutării identităților, creând tensiuni semnificative între Rețea și Individ. Rezultatul acestor tensiuni se manifestă în reorganizarea valorilor și structurilor tradiționale.

Rezumând succint esența noii paradigme, formulate de Castells, trebuie să subliniat faptul că în societatea-rețea materia primă este informația, toate tehnologiile noi se bazează pe informație, oamenii nu doar folosesc informația drept mijloc de producție, dar a devenit un scop în sine producerea informațiilor. Noile tehnologii au efect covârșitor în toate domeniile vieții, participare în rețea este vitală, rămânerea în afara acestui sistem este riscantă.

Dacă până în prezent activitățile sociale reprezentau relația dintre cultură și natură, la un moment dat dominând natura sau cultura, în momentul de față cultura nu se mai referă la natură, referința finală fiind însăși cultura, care într-un fel a învins natura. Acest moment este pentru Castells un nou punct de pornire în istorie, când omul se confruntă cu sine chiar dacă această imagine nu-i este pe plac.

Dewey a fost martorul formării acelei lumi moderne, în proces de industrializare, care tocmai se sfârșește în societatea-rețea și a fost conștient de importanța tehnicii în dezvoltare, dar rămâne o întrebare esențială: în ce măsură ideile sale pot fi aplicate în secolul informației.

Noțiunile de experiență, interacțiune, creștere ale lui Dewey au tangențe cu noua situație: și în prezent ne raportăm la mediul nostru înconjurător în permanență, interacțiunile au importanță din ce în ce mai mare. Creșterea în accepția lui Dewey nu are un scop final, la fel se poate afirma despre societatea-rețea, rețeaua fiind creșterea însăși. Comunicarea în epoca informațională, pe bază de internet este o comunicare prin transfer, așa cum a descris Dewey comunicarea autentică. Comunicarea prin internet este un spațiu deschis, unde se realizează multiculturalismul solicitat de Dewey, se îndeplinesc criteriile toleranței și supraviețuiesc unul lângă celălalt perspective foarte diferite. Această diversitate prezintă și anumite capcane, pericole care se pot evita doar printr-o atitudine selectivă și critică față de informațiile și actorii prezenți în rețea. Școala în societatea-rețea trebuie să urmeze cerințele acestei comunicări intensive și în forme extrem de variate, un exemplu ar putea fi webinarile.

Democrația în opinia lui Castells este fără îndoială în criză, oamenii nu mai sunt sensibili la problemele politicii, trebuie găsite soluții care ajută la ieșirea din această criză. Un punct de plecare ar fi ideea care se regăsește și la Dewey, conform căreia indivizii cu spirit critic și creator sunt cei care pot reconstrui încrederea în democrație, această democrație însă trebuia să fie una locală, mult mai aproape de problemele concrete ale cetățenilor. Educația ar trebui să se ocupe de formarea acestei atitudini cooperante, constructive față de societate în vederea multiculturalismului și toleranței reale față de diferențe.

Concluzii

Dewey a fost multe decenii de-a rândul intelectualul de marcă al Statelor Unite, o dispută filosofică mai amplă nu s-a încheiat până ce el nu și-a exprimat părerea. Studiind opera sa putem înțelege de ce unii analiști îl consideră autor politemporal și de ce se poate vorbi de o renaștere a operei sale.

În această lucrare am analizat conceptele fundamentale ale filosofiei lui Dewey, în contextul lor istoric, social, economic și cultural, am încercat să descriem modalitățile în care ele au devenit operabile în interiorul sistemului său, respectiv în contact cu alte școli filosofice. Dacă am dori să evidențiem importanța lui Dewey, trebuie să menționăm modul în care el a conceput filosofia, și implicit educația, ca un mijloc pentru adaptare la mediu și pentru soluționarea problemelor societății. Filosofia nu mai caută, în opinia sa, adevăruri absolute, sarcina ei – spune pragmatistul veritabil – este mai degrabă găsirea unor metode și

ipoteze pentru rezolvarea problemelor acute, actuale. În confruntarea noastră zilnică cu noi situații-problemă suntem nevoiți să transformăm permanent ceea ce numim adevăr. La fel evoluează și concepția despre democrație în viziunea lui Dewey. Constituția americană conține principii formale, astfel reprezintă măsuri universale, aplicabile pentru orice societate, în orice epocă. În opinia lui Dewey fiecare individ ar trebui să interpreteze în mod creativ sensul democrației iar instituțiile democratice trebuie să evolueze în așa fel încât să exprime nevoile și habitusurile oamenilor. Democrația personală a lui Dewey nu poate fi salvată de pericolele din afară, doar atitudinea indivizilor o poate face funcțională, atitudine care se formează în mare măsură de sistemul educațional. Dewey a condamnat comportamentul duplicitar, care declarativ condamnă intoleranța, dar care în realitate nu este capabilă să accepte diferențele. Dewey a crezut profund în capacitatea oamenilor de a lua decizii democratice și în raționalitatea critică. Totuși, el nu a reușit întotdeauna să fie critic în acest sens, gândirea sa holistică refuza dualismul care însă este deosebit de importantă pentru o abordare critică. Analistii săi sunt de părere că Dewey a fost mult prea optimist în privința democrației, a subestimat forțele negative, care au dus la tragedii morale, și a supraestimat atitudinea rațională, disponibilă la comunicare a oamenilor. Totuși, ideea lui Dewey conform căreia comunicarea ar putea salva democrația, este o idee, care și astăzi e demnă de reflectare.

Dewey a identificat corect importanța interacțiunii și a comunicării, în secolul XXI., când interconectivitatea, interdependența socială, economică a oamenilor este din ce în ce mai mare, rămâne de văzut în ce măsură sunt capabili indivizii să realizeze legături autentice în acest context. Școala concepută de Dewey ar avea un rol major în orientarea tinerilor, în formarea gândirii critice ca sistemul tehnologic imens să nu-l acapareze, să atenueze tensiunile dintre rețea și individ și să-l ajute în procesul de autoîndeplinire. În contextul actual în care izolaționismul este din ce în ce mai mare, metodele cooperative propuse de Dewey au un rol covârșitor în formarea personalității tinerilor. De asemenea, învățarea bazată pe rezolvarea de probleme este esențială într-o lume care se caracterizează prin soluții „ready-made”, fără să implice creativitate.

Este evident, că educația în concepția lui Dewey depășește zidurile școlii, școala și societatea sunt în interacțiune permanentă, astfel filosofia educației devine filosofia vieții. Dewey nu a pretins niciodată că știe soluția universală pentru generațiile care urmează, relevanța lui constă tocmai în faptul că a fost mereu conștient cât de greu este de prevăzut, ce fel de lume va fi ceea la care îi pregătim pe tinerii de azi. Singura opțiune viabilă este să-i învățăm să fie stăpâni pe sine, să reușească să se folosească de propriile calități și să determine acele modalități în care se pot folosi cât mai eficient de mediul lor. Nu există, deci,

soluții și răspunsuri finale, fără echivoc, meritul lui Dewey este că a pus acele întrebări care și acum sunt relevante și a formulat răspunsuri care generează noi căi de pornire.